Torpare vs Bonde, Folk och Fornt i Nydala, del 1 sid 56-57

OM TORPARE OCH BONDE

Inom Nydala socken var skillnaden mellan torpare och bonde inte särskilt stor. Torpare bildade inte något socialt avgränsat skikt. Cirkulationen på torpen var stor. Bondebarn tog ofta ett torp vid giftermålet för att - så snart tillfälle gavs - ta över en gård. En jordägare eller frälsebonde, som råkade ut för en invalidiserande olycka, fick också ofta lämna gården för att ta över ett torp, där arbetsinsatsen inte behövde vara så stor som på en bondgård.

Inom "bôeroten" eller "jorölsroten" rådde ingen skillnad mellan bonde och torpare, såvitt hittills kunnat utrönas. Bôeroten var den samling gårdar och torp, som gick samman efter budning för att utföra större arbeten gemensamt, som taktäckning och liknande. Jorölsroten var den samling gårdar och torp, inom vilken man hjälptes åt att få den döde i vigd jord. I båda fallen gällde torparens arbetskraft lika mycket som bondens.

Trots cirkulationen torpare-bonde försökte man dock behålla sin gård inom släkten. Även om ekonomien var dålig, kunde ett barn överta föräldragården i de flesta fall. Skälet var att själva köpesumman för gården sattes låg, men i gengäld fick köparen försörja säljarna, så länge de levde. Dessa undantag var många gånger mycket kostsamma, och framför allt gav de upphov till split och kiv. Särskilt om undantagskontraktet innehöll bestämmelser om att säljaren skulle få ha ko, får eller getter - i samma ladugård som den nye ägaren - och foder till djuren, var det nästan omöjligt att hålla sämja. Det var ständigt ont om foder, och det var inte lätt att dela foder på samma sätt till egna som till främmande djur, oavsett om det var bonden eller undantagshjonet, som fodrade djuren.

Oavsett med vem man talar om detta förhållande i Nydala, torparättling eller bondeättling, får man samma uppfattning. Skillnaden var ringa - ståndscirkulationen stor. Typiskt var en kommentar om skolmatsäcken. "Vi hade likadana matakorgar med likadan mjölk i likadana flaskor och likadana brödbitar med likadana fläskabitar på."

Förutom "de utomplanetariska" - godsägaren på Nydala, direktören på Carlsnäs, kaptenen på Mobo och brukspatronen på Ohs - känner man inte någon "rik släkt". Ekonomien växlade från generation till generation. Det kan gå att finna någon enstaka släkt, som varit torpare i många generationer, men det gäller inte för flertalet barn i släkten. Likaså kan man finna någon släkt, som varit jordägare i många generationer, men det gäller inte heller flertalet barn i släkten. Tar man detta med släktgårdar som bevis för stabil klassindelning, glömmer man, att endast ett barn kunde överta gården. De övriga barnen måste flytta ut, antingen till en annan gård, ett torp eller till staden, när sådant var aktuellt. En naturlig skillnad mellan torpare och bönder kunde ligga i an-

talet kreatur de hade. Men avkastningen av kreaturen var så ringa, att den inte ändrade ekonomien. Däremot gav flera kreatur bättre status, men det gick inte att leva på. Det som skilde kunde vara antalet kalvar, som man kunde sälja. Man kunde också tänka sig tillgången på säd för avsalu som ett kriterium på god ekonomi. Men den tanken förkastas också. Varje brukningsenhet hade ett optimalt behov av arbetskraft, som skulle födas. Bonden med större areal hade flera pigor och drängar (däri innefattades också de egna barnen) att föda än torparen med mindre areal. Och som dräng och piga tjänade både bondebarn och torparbarn. Nästan varje gammal bonde i socknen kan säga: "När jag var ung och tjänte dräng hos ..." liksom nästan varje bondhustru i sin ungdom "tjänat". Om någon hade fler barn, drängar eller pigor hemma än som var optimalt, omtalas de litet föraktfullt som lata. Det är svårt att finna någon som hade fler anställda än nödvändigt, bara för att de hade råd med det. Mathållningen var mycket enhetlig hos både bönder och torpare. Aldrig något överflöd mer än vid kalas. Det var - om inte synd - så åtminstone moraliskt förkastligt.

Inte heller klädseln skilde. Varje arbetsmoment krävde sin klädsel, t. ex. kolning, skogsarbete, ladugårdsarbete, vinterkörslor. Arbetssituationen avgjorde vad man tog på sig - inte ekonomien. Inte ens prästen avvek i det fallet. Anders i Ulfsnäs berättade: "Inte var det särskilt högtidligt i kyrka, när komminister ... delade ut nattvarden med reskappa och lôamössa på sig och med halmskor på fötterna. Och mulavantarna la han på altaret, när han redde till."

Men bonden hade ju skog och kunde sälja timmer. Det gav någon liten inkomst. Men så hade han ofta en händig torpare till hjälp att skräda timmer, och hur liten lönen än var, så avvek den inte mycket från den förtjänst bonden fick på skogsprodukterna. Att sälja skrätt timmer i Stockaryd var inte lätt. Var gång en bonde kom med ett lass, hade uppköparen samma ramsa: "Vi har för mycket timmer just nu. Men det är klart att om du vill ta si och så mycket kan du få lägga det här tills vi kan ta det. Annars får du nog ta det med hem." Det är inte känt, att någon bonde tog med timret hem, och förtjänsten blev därefter.

Dessa förhållanden gör att skillnaden här i socknen mellan torpare och bonde helt avviker från motsvarande förhållanden i slättbygderna, Sydsverige och Mälarlandskapen.

Då var det bättre för Tängel Lindberg i Flahult, när han kunde få 120 kr för ett rävskinn på Sigfridsmarknaden i Växjö i en tid, då dagsförtjänsten var 2:50, om han gått bort på arbete. Vi glömmer lätt sådana proportioner, när vi talar om hur mycken arbetstid, som förr försattes på jakt eller djurfångst.